

Libija – od imigracijskega središča do območja prisilnih migracij

IZVLEČEK

Članek predstavlja spreminjanje vloge Libije na področju mednarodnih migracij. Poseben poudarek je na posebnosti te severnoafriške države, ki je bila do padca večdesetletnega političnega režima eno najpomembnejših imigracijskih središč v celotni Afriki. Hkrati se je po letu 2000 spremenila v eno ključnih migracijsko prehodnih držav v smeri proti območju Evropske unije. Na te spremembe že desetletja vplivajo tudi drugi dejavniki v Afriki in Evropski uniji. Odnos Evropske unije do Libije glede reševanja problemov s področja nedovoljenih migracij je ilustrativen tudi za mnoge druge aktualne primere tovrstnih migracij, usmerjenih vanjo.

Ključne besede: tpolitična geografija, migracije, Libija, Afrika, Evropska unija.

ABSTRACT

Libya – from the immigration centre to the area of forced migration

The article presents the changing role of Libya in the field of international migration. A special emphasis is on the specifics of this North African country, which has been one of the most important immigration centres in Africa until the fall of the decades-long political regime. Simultaneously, it turned into one of the key countries of transit migration towards the European Union after the year 2000. These changes have also been affected for decades by factors elsewhere on the African and the European Union side. European Union's approach to Libya with regard to solving problems from the field of irregular migration is illustrative also for many other current examples of such migration towards the European Union.

Key words: political geography, migrations, Libya, Africa, European Union.

V zadnjih letih se je zaradi zaostrovanja vojne v Siriji pozornost mednarodne in tudi slovenske javnosti, kar se množičnih oziroma prisilnih migracij tiče, prenesla predvsem na Libijo kot izvirno migracijsko območje. A v dokajšnji bližini Evropske Unije (EU) v senci procesov v Libiji dalje še vedno potekajo migracije, ki imajo in bodo v bližnji prihodnosti lahko imele tudi pomemben vpliv na usmerjanje tokov migrantov proti državam članicam EU. Pri tem imamo v mislih tako prisilne kot nedokumentirane migracije. V primeru Libije pa glavnina prisilnih migracij še zdaleč ni usmerjena v EU, kot skušajo prikazati politični in medijski krogi.

V prispevku je obravnavana vloga Libije, ki je že več desetletij pomembno imigracijsko središče v Afriki. Predstavljeni so glavni dejavniki, ki so vplivali, da je v zadnjem desetletju Libija postala tudi eno ključnih migracijsko prehodnih območij proti EU. V zadnjih petih letih se je zaradi državljanske vojne oziroma družbeno-politično skrajno nestabilnih razmer ta severnoafriška država spremenila še v območje, od koder izhaja veliko število prisilnih migrantov oziroma notranje razseljenih ljudi.

V članku je uporabljen izraz 'nedovoljene' (angleško *irregular*) migracije oziroma 'nedovoljeni' ali 'nedokumentirani' (angleško *undocumented*) migranti, ne pa nezakoniti migranti. Kot pišeta Bicocchi in LeVoy (2007, 5), je raba pojma nezakoniti migranti neustrezna. Izhajata namreč iz načela, da človeško bitje nikoli ne more biti »nezakonito«, saj bi bila sicer s tem kršena 'pravica posameznika do pravne sposobnosti' (angleško *right to recognition before the law*). Poleg tega ima izraz nezakonit migrant negativno, s kriminaliteto povezano konotacijo, zato se je bolje izogibati tudi izrazu nezakonite migracije.

Nedovoljeni ali nedokumentirani migrant je posameznik, ki je v tujo državo vstopil ali v njej ostal brez ustrezne dokumentacije (Glossary on Migration 2011, 54, 102).

Vpetost Libije v mednarodne migracijske tokove

V kontekstu mednarodnih migracij Libija že skoraj pol stoletja vidno odstopa od bolj »standardnega« vzorca afriških držav. Čeprav severnoafriška regija še vedno velja za glavno izvirno območje afriških imigrantov v državah, članicah EU, je Libija izjema. Zaradi večdesetletne nenehne gospodarske privlačnosti se je namreč razvila v eno najprivlačnejših središč za ekonomske imigrante tako iz severne kot podsaharske Afrike, še posebej iz sahelske soseščine.

V kolonialni in postkolonialni zgodovini so bila v Afriki posamezna pomembna, vendar kratkotrajna regionalna ekonomsko-imigracijska središča, denimo Gana do konca šestdesetih let in Slonokoščena obala do devetdesetih let 20. stoletja, za daljši čas pa so takšni primeri še manj številni, na primer Republika Južna Afrika (Pirc 2009, 62, 100). Skupno tem državam je, da

Avtor besedila:

JANEZ PIRC, dr. politologije

in univ. dipl. geograf,

Inštitut za narodnostna vprašanja

E-pošta: janez.pirc2@guest.arnes.si

Avtorji fotografij:

MITJA KAMPLET, KRIŠTOF

KRANJC, MATJAŽ NAPOKOJ

COBISS 1.03 kratek znanstveni prispevek

imajo obalno lego in na račun določenih naravnih bogastev, predvsem surovin, ali kmetijskih pridelkov imajo oziroma so imele občutno gospodarsko rast. Po letu 1990 beležijo najhitrejšo gospodarsko rast v Afriki večinoma države s petrokemično industrijo (Pirc 2009, 72, 216–219), kar dejansko še ne pomeni družbeno-gospodarskega napredka in koristi za širšo družbo, temveč le za elitne skupine prebivalstva, običajno tesno povezane z vladajočimi in najbolj vplivnimi krogi v politiki in gospodarstvu. V kontekst teh držav lahko uvrstimo tudi Libijo, ki je postala širše imigracijsko privlačna že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Njeni politični, gospodarski in družbeni odnosi ter procesi so bili neobhodno povezani z vplivom vladavine

enega samega človeka, polkovnika Moamerja el Gadafiga.

Po drugi svetovni vojni se je Libija kot ena prvih afriških držav otresla verig kolonializma. Pred tem je bil ta del severne Afrike, poseljen večinoma s prebivalci arabskega in tudi berberskega porekla, stoletja pod otomansko vladavino. Leta 1911 je usihajočemu turškemu imperiju oblast nad libijskimi regijami začela prevzemati Italija, ki je zaradi turških in domačih uporov nadzor nad celotnim ozemljem prevzela šele dve desetletji pozneje. Sredi druge svetovne vojne so italijansko vladavino odpravili zahodni zavezniki, leta 1951 pa se je Libija osamosvojila pod vodstvom kralja Idrisa I. (Kasule 1998; Mazrui 1999, 108; Južnič 1980, 105).

Do začetka šestdesetih let 20. stoletja so se osamosvojile še vse sosednje države z območja severne Afrike in saharsko-sahelskega pasu. Vzpostavitev državnih meja, ki se v Afriki skorajda niso ozirale na etnične, jezikovne in druge značilnosti posameznih regij, praviloma ni vplivala na prekinitev starih čezsaharskih migracijskih in trgovskih poti. Te že od antike dalje povezujejo podsaharsko in sredozemsko Afriko, predvsem s karavanami, usmerjenimi čez oaze oziroma posamezna mesta na strateško pomembnih točkah. Tisoči kilometrov libijske meje v Sahari so ostali »porozni« in dejansko še vnaprej prehodni za nomadska in polnomadska ljudstva, kakršno so denimo Tuaregi, pozneje pa so prekosaharske poti začeli uporabljati tudi drugi, sodobni migranti (Pirc 2010, 87–89; Kasule 1998, 42, 46).

Slika 1: Sipine in slano jezero Um el Ma, ki je med večjimi Ubarijskimi jezери, ležijo ob migracijski poti (foto: Matjaž Napokoj).

Konec petdesetih let prejšnjega stoletja so v Libiji odkrili velike zaloge nafte in po zaslugi njenega črpanja se je v državi začela hitra gospodarska rast (St. John 2008, 66). Leta 1969 je mladi polkovnik el Gadafi izpeljal vojaški udar proti kralju in hitro začel vpeljevati svojo različico arabskega socializma z zelo močno vlogo države v gospodarstvu ter ohladitvijo politično-gospodarskih odnosov z zahodnoevropskimi državami in Združenimi državami Amerike (Meredith 2005, 350; St. John 2008, 60). Vpeljane so bile tudi korenite družbene reforme – od brezplačnega zdravstva in šolstva do pospešenih gradenj stanovanj in infrastrukture (Kohl 2010, 145). Vsesplošen vzpon države, ki sta ga poganjala črpanje nafte in petrokemična industrija, je povzročil tudi krepitev mednarodne imigracijske privlačnosti Libije. Z vidika imigrantov so na privlačnost države, ki je še sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja imela komaj okrog 2,5 milijona prebivalcev, vplivali tudi nekateri zunanji dejavniki, izraženi

tako na ravni EU kot drugih afriških držav:

- izbruh gospodarske krize v zahodnoevropskih državah leta 1973 in zapiranje tamkajšnjih trgov dela za ekonomske imigracije tujcev, v našem kontekstu zlasti iz magrebskih držav,
- hude suše, posledične lakote ter gospodarsko nazadovanje in politična nestabilnost v nekaterih bližnjih državah sahelskega pasu (na primer Mali, Niger), zlasti v letih 1968–1974,
- manj ugoden gospodarski razvoj ter hitra demografska rast v drugih severnoafriških državah, na primer v Tuniziji in Egiptu (Pirc 2009; Pirc 2010, 91; St. John 2008, 66; de Haas 2006).

Do vključno osemdesetih let prejšnjega stoletja so bili tako v Libiji najbolj številčni imigranti iz sosednjega Egipta in Tunizije. Zaposlovali so se v sektorjih, kjer je primanjkovalo delovne sile oziroma se domačini niso želeli vključiti v njihovo delovanje,

zlasti v kmetijstvu, gradbeništvu in tudi šolstvu. Pozneje so se tem pridružile še manjše skupine imigrantov iz Azije in tudi takratnega vzhodnega bloka, med njimi tudi nekaj Slovencev (Kohl 2010, 145–146; Hamood 2006, 17). Med imigranti je zanimivo izpostaviti Tuarege, predvsem tiste iz Malija in Nigra, ki so v sedemdesetih letih začeli v Libijo prihajati v čedalje večjem številu. Izhajali so iz gospodarsko najbolj revnih in z dolgotrajnimi sušami prizadetih severnih regij obeh držav, bili pa so tudi žrtev vsesplošne marginalizacije in represivnih politik centralnih vlad. Ker je tuareška manjšina tradicionalno prisotna tudi na jugozahodu Libije, je el Gadafi v Libijo vabil Tuarege od drugod, pri čemer jim je dodeljeval dokumente za bivanje in obljubljal pomoč v prizadevanjih za razreševanje njihovega etničnega in političnega statusa tudi v njihovih matičnih okoljih. Dejansko pa je mnoge med njimi izkoriščal z rekrutacijami v oborožene sile. Nastale so neke vrste »tujske legije«, ki jih je med drugim pošiljal na svoje vojaške

Slika 2a: Puščava zahodno od naselja Alawenat v pokrajini Fezan na jugozahodu Libije, severno od mesta Gat, pomembnega križišča za migrante (foto: Mitja Kamplet).

Slika 2b: Mesto Gat na jugozahodu Libije, v neposredni bližini meje z Alžirijo, je pomembno križišče za migrante, ki prihajajo v državo prek Alžirije ali Nigra (foto: Mitja Kamplet).

intervencije v Čad in na Bližnji vzhod (Kohl 2010, 143; Pirc 2010, 91–92).

V devetdesetih letih 20. stoletja se je Gadafijeva politika začela hitro preusmerjati v panafrikanizem. To je bila predvsem posledica vse močnejše mednarodne politične osamitve zaradi dokazane libijske aktivne vloge pri podpori posameznih terorističnih skupin oziroma akterjev ter sporov z mnogimi arabskimi državami. Zato je el Gadafi začel v državo vabiti tudi podsaharske migrante, kar je temeljito spremenilo strukturo imigrantov in njihovo število (Hamood 2006, 17–18; St. John 2008, 53–55). Glavni razlog za porast števila imigrantov iz zahodnoafriških držav je ekonomsko-ekološka občutljivosti držav v saheljskem pasu, temu pa je treba prišteti še občasne politično-družbene nestabilnosti ter hitro demografsko rast. Vse do devetdesetih let je velika večina gospodarsko pogojenih mednarodnih migracij, izvirajočih v zahodni Afriki, potekala znotraj regije same, saj je bilo tam nekaj dovolj močnih imigracijskih središč, denimo Gana, Slonokoščena obala in Senegal. Zaradi poslabšanja gospodarskih tokov je njihova privlačnost sčasoma oslabela, tako da se je Gadafijev klic »podsaharskim bratom« pojavil ob ravno pravem času (Pirc 2009). S tem so zaživele nekatere tihotapske poti za podsaharske migrante, saj so mnogi začeli prihajati v Libijo oziroma v njej delati nedokumentirano (Triandafyllidou in Maroukis 2012, 53).

V Libiji so bili za odnos do nedokumentiranih in tudi dokumentiranih migrantov v času Gadafijeve vladavine

značilni hitri preobrati, ter odvisnost od »muhavosti« političnih odnosov z izvornimi državami migrantov in domačih gospodarskih gibanj. Tako so denimo ob nenadnih poslabšanjih odnosov s sosednjimi državami, predvsem z Egiptom in Tunizijo, državljanke takrat neljubih držav nekajkrat izganjali iz Libije brez predhodnih opozoril in posvetovanj (Pirc 2009, 94; Natter 2015).

Razširitev vloge Libije v imigracijsko in migracijsko prehodno državo na prelomu iz 20. v 21. stoletje

Z začetkom 21. stoletja se je v sredozemskih članicah EU začelo hitro naraščajoče števila oziroma deleža nedokumentiranih migrantov iz afriških držav, predvsem iz podsaharskega dela celine. Ob že navedenih vzrokih za povečanje migracijskih tokov v izvornem okolju je treba med ključnimi dejavniki v ciljnih državah migracij iz EU izpostaviti bolj restriktivno zakonodajo glede možnosti vstopa in bivanja tako imenovanih državljanov tretjih držav. Ob tem je treba dodati, da v nasprotju s splošno razširjeno predstavo, ki jo ustvarjajo mediji in politiki, le manjši del nedokumentiranih migrantov vstopi v države EU na nezakonit način. Večina jih vstopi zakonito, nakar sčasoma prekoračijo dovoljeno dobo začasnega bivanja.

Sočasno s porastom vloge Libije kot imigracijske države so se predvsem celinske zahodnoafriške države že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja spremenile iz izključno ali predvsem emigracijskih v migracijsko prehodne (Pirc 2009). Velik porast migracij iz

zahodne Afrike je tudi posledica dejstva, da državljanje teh držav za prečkanje meja znotraj regije potrebujejo samo enostavne potovalne dokumente Ekonomske skupnosti zahodnoafriških držav – ECOWAS, ne pa tudi vizumov in potnih listov, medtem ko se v severnoafriške države da načeloma vstopiti tudi prek nenadzorovanih območij ali s podkupninami (Branchet 2014, 76).

Ker ima na ceno in čas potovanja do ciljne države v EU pri nedokumentiranih migracijah še vedno velik vpliv tudi geografska lega oziroma oddaljenost, so se podsaharski migranti proti EU do vključno leta 2006 najbolj posluževali poti, ki so prek Maroka vodile proti Španiji. Do nje so vodile najkrajše morske in s tem najvarnejše poti. Že kmalu po porastu migracij na tej relaciji je Španija začela s povečanim nadzorom na območju Gibraltarskega preliva, pozneje pa tudi na Kanarskih otokih. Po doseženem višku nedovoljenih migracij leta 2006 so španske oblasti še povečale nadzor na svojih zunanjih mejah ter začele z diplomatsko »ofenzivo« v izvornih in prehodnih migracijskih državah, s katerimi je Španija sklenila sporazume o vračanju nedokumentiranih migrantov. Zaradi tega so se začele poti nedokumentiranih migrantov premikati čedalje bolj proti osrednjemu oziroma vzhodnemu delu severne Afrike, od koder je čezmorski dostop do ozemelj držav članic EU še vedno razmeroma hitro dosegljiv, a zaradi daljšega prečkanja Sredozemskega morja bolj nevaren. Glavne poti teh migracij so se preusmerile v Libijo (Pirc 2009; Triandafyllidou in Maroukis 2012).

Slika 3: Z odkritjem nafte in zaslužki od njene prodaje je milijonski Tripolis prerasel v sodobno prestolnico (foto: Krištof Kranjc).

Migranti, ki prihajajo z območja zahodne in tudi osrednje Afrike, vstopajo v Libijo večinoma prek Nigra, tisti iz vzhodne Afrike, med njimi tudi z Afriškega roga, pa vstopajo vanjo tudi prek Egipta in Sudana. V grobem gledano so ti migranti iz afriških držav severno od ekvatorja. Poti nedovoljenih migrantov od izvornih držav do Libije oziroma naprej do sredozemskih članic EU so v večini primerov postopne, z vmesnimi postanki. Trajajo od nekaj tednov do nekaj mesecev, včasih tudi več let. Odvisne so od finančnih sredstev migrantov, ki se običajno v ta namen zadolžijo že na začetku poti v domačih krajih. Ker se zaradi brezpravnega položaja hitro ujamejo v mreže tihotapcev ljudi, pogosto pa z njimi nehumano ravna-

jo tudi varnostni organi držav, ki jih prečkajo, jim denarja pogosto zmanjka že sredi poti. Zato so se primorani ustaviti v različnih krajih na poti, kjer skušajo najti priložnostno delo ali pa tam čakajo na finančna nakazila domačih (Triandafyllidou in Maroukis 2012, 53–54; Branchet 2014, 80–81; Pirc 2009, 75–76).

Vzdolž teh poti so se zato razvila migracijska križišča ali vozlišča, kjer se migranti zadržujejo dlje časa. Med najbolj znanimi so tista na južnem obrobju Sahare, kot sta mesti Gao v Maliju in Agadez v Nigru, v Libiji pa so to različne oaze, kot denimo Sebha in Al Jawf, ter obalna mesta na severu države. Z obalnih pristanišč se migranti s čolni podajo proti južnoitalijanskim

otokom Pantellerii, Lampedusi ali Siciliji, ali proti Malti. Čez Saharo, najbolj nevaren in smrtonosen del poti na celini, se običajno podajo s tovornjaki ali terenskimi vozili, nekaj pa jih dele poti opravi tudi z letali. Na poti živijo v slabih razmerah in so ranljivi za različne vrste izkoriščanja. V bivališčih ob poti so običajno razdeljeni v manjše skupine po nacionalnosti. Večina migrantov je je moških, ki se izseljujejo predvsem zaradi ekonomskih razlogov, predvsem iz Eritreje in Somalije pa prihajajo tudi begunci. Nekaj nedokumentiranih migrantov prek Libije je tudi iz bližnjevzhodnih in južnoazijskih držav (Pirc 2009, 75, 93; Triandafyllidou in Maroukis 2012, 107; Branchet 2014, 76–81; Brian in Laczko 2014, 116–117).

Zaradi povečanih italijanskih in drugih patrolj v Sredozemskem morju se je Libija že pred letom 2011 pojavila tudi kot prehodna točka za te migrante, ki so se potem na poti proti EU poslužili letalskih povezav do Turčije (Branchet 2014, 92, 107).

Za število tujcev v Libiji po letu 2000 in pred padcem Gadafijevega režima leta 2011 so obstajale le grobe ocene. Sredi prejšnjega desetletja je bilo uradno registriranih okrog 0,7 milijona tujcev, nedokumentiranih pa je bilo kar od milijon do ena in pol milijona. Ob začetku upora proti el Gadafiju je bilo v državi med skupno

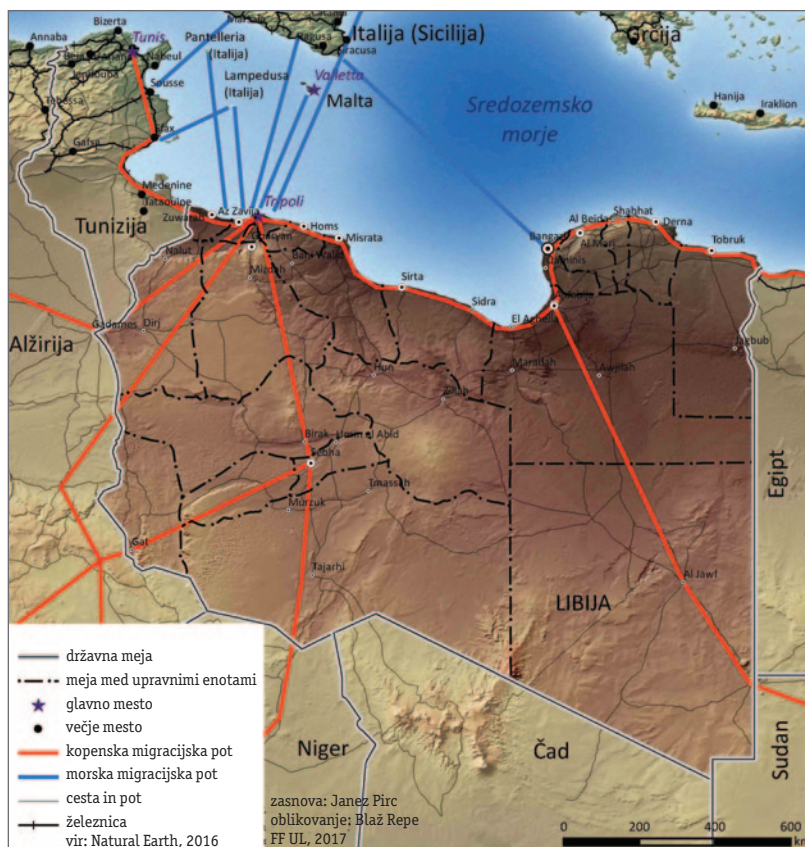
približno 7 milijoni prebivalci kar okrog 2,5 milijona tujcev (Branchet 2015, 273; Pirc 2009, 93; Brian in Laczko 2014, 112). Libijski državljani so imeli do priseljencev, predvsem tistih iz podsaharskih držav, zadržan odnos in jih postavljali na dno družbeno-ekonomske lestvice. Leta 2000 je v Tripoliju prišlo do večjih nemirov proti podsaharskim imigrantom, ki so zahtevali več sto smrtnih žrtev, nekaj tisoč imigrantov pa je iz Libije zbežalo (Branchet 2015, 281; Triandafyllidou in Maroukis 2012, 33).

Od konca devetdesetih let prejšnjega stoletja so se libijski politični odnosi

z državami EU in Združenimi državami Amerike začeli ponovno krepiti, potem, ko je el Gadafi postopoma začel priznavati odgovornost svojega režima za nekatere teroristične napade na evropskih tleh, storjene desetletje prej. Leta 2004 je Zahod prenehal z mednarodno politično izolacijo Libije, za kar sta imeli močan gospodarski interes obe strani. Libija je bila namreč v veliki odvisnosti od uvoza iz posameznih držav, članic EU, od uvoza njene nafte pa je bila odvisna predvsem sosednja Italija (St. John 2008). Sočasno z vnovično vzpostavitvijo diplomatskih odnosov se je predvsem na iniciativo EU začelo sodelovanje na področju boja proti nedovoljenim migracijam. Tako je bil leta 2004 med Libijo in Italijo sklenjen sporazum o vračanju nedovoljenih migrantov v Libijo, leto pozneje pa se je začelo patroljiranje po morju med Lampeduso, Malto in Libijo. Že pred letom 2004 so italijanske oblasti v Libijo vrnile več tisoč državljanov afriških in azijskih držav. Zaradi zaprtja bolj varne »španske poti« so nedovoljene migracije na tej relaciji še naprej naraščale, kar je trajalo do leta 2009 (Triandafyllidou in Maroukis 2012, 40–44, 52; Pirc 2009, 94).

Usihanje pomena migracijskih poti prek Libije leta 2009 je bilo posledica še močnejšega pritiska evropskih držav in dejstva, da je posledično tudi Libija nad njimi uvedla večji nadzor in občasno deportirala večje skupine nedokumentiranih migrantov v njihove (domnevno) izvorne države. Zelo problematično pri vračanju migrantov je bilo dejstvo, da Libija ni (bila) podpisnica Ženevske konvencije

Slika 4: Okviren potek glavnih migracijskih poti prek Libije (rdeča barva) in Sredozemskega morja proti Italiji oziroma Malti (modra barva).
Vir podlage: <http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/libya.gif>.

o beguncih in njenega Protokola, pogosto pa se niti na italijanski strani ni upoštevalo, da bi nekateri imigranti lahko bili upravičeni do azila oziroma statusa begunca (Branchet 2014, 76; Pirc 2009, 94, 169; Triandafyllidou in Maroukis 2012, 40). Gadafijev režim je kot »kompenzacija« za sodelovanje pri preprečevanju nedovoljenih migracij dobil tudi finančna sredstva za različne namene – za gradnjo taborišč za imigrante, povečano patroliranje, pa tudi za gradnjo infrastrukture in celo kot odškodnino za kolonialno obdobje (Pirc 2009, 169; Doupona Horvat 2010, 48).

Odnos držav članic EU do Libije glede nedovoljenih migracij zelo zgovorno kaže na nasprotujoče si oziroma neenotne in kratkovidne politike z naslednjimi poudarki, v katerih lahko najdemo precej sorodnosti tudi v sedanjem odnosu EU do razreševanja begunsko-migracijske krize, povezane z vojno v Siriji, in v odnosu do afriških držav na področju migracij:

- Primarno se države, članice EU z nedovoljenimi migracijami spoprijemajo predvsem na področju nadzora meja oziroma (domnevnega) boja proti tihotapcem, ne pa z ustreznim raznovrstnim ukrepanjem v izvornih državah migracij (v smislu enakopravnega partnerskega dialoga), s katerim bi tovrstne migracijske tokove na srednji rok vsaj omejili.
- Članice potiskajo odgovornost za nadzor migracij iz tako imenovanih tretjih držav na zunanji rob EU – v tem primeru na Libijo, hkrati pa znotraj EU glavnino bremena in odgovornosti za spoprijemanje

s tovrstnimi imigracijami nosijo države na njenem južnem obrobju, torej sredozemske članice, predvsem Italija, Malta in Grčija.

- Zaradi ekonomskih interesov EU se brez težav »spregleda« standarde človekovih pravic, mednarodne konvencije na področju beguncev ter demokratičnosti vladanja. Zgovoren primer tega je »dobrikanje« predsednikov vlad članic EU el Gadafiyu v okvirnem obdobju 2003–2010, med njimi tudi takratnega slovenskega premierja Pahorja, kar zdaj že lahko uvrstimo med »klasična« ravnanja politične dvoličnosti članic EU na področju migracij.

Ob zaključku pregleda in analize tega obdobja mednarodnih migracij, ki se tičejo Libije v obdobju do 2011, je treba dodati še, da se državljani Libije, razen redkih izjem, niso pojavljali kot imigranti v državah članicah EU. Glavna razloga za to sta razmeroma dober socialno-ekonomski položaj Libijcev in siceršnje majhno število prebivalcev Libije (Pirc 2009).

Velike spremembe migracijske dinamike po padcu el Gadafija

Decembra 2010 se je v Tuniziji pojavil širši družbeno-politični upor proti dolgoletni avtokratski vladavini takratnega predsednika Ben Alija, ki je bil predvsem posledica vsesplošnega nezadovoljstva ob gospodarski brezperspektivnosti in koruptivnosti vladajoče elite. Tuniziji kot začetnici tako imenovane arabske pomladi s protesti proti centralni oblasti januarja naslednje leto sledil Egipt, februarja 2011 pa Libija. Libijski dogodki v okviru

arabske pomladi so bili v marsičem samosvoji. Bistvena razlika je bila, da se je, drugače kot v Tuniziji in Egiptu, voditelj države el Gadafi odločil ostati na oblasti. Protesti so hitro prerasli v državljansko vojno, ki je kulminirala z ujetjem in usmrtnitvijo el Gadafija oktobra istega leta. S tem se je končala njegova kar 42 let dolga vladavina, kar ga postavlja na prvo mesto med vsemi pokojnimi in še vladajočimi dolgoletnimi voditelji afriških držav. Libijska posebnost je bila tudi v tem, da se tamkajšnji upor ni začel v glavnem mestu Tripolisu, ampak v regionalnem središču Cirenajke Bengaziju na vzhodu države. To je regija, ki se je že tradicionalno čutila za družbeno-ekonomsko marginalizirano od vlade v Tripolisu (Kedze 2015, 18–23; Moore 2015, 51).

Tako kot se je v preteklih desetletjih že večkrat dogodilo ob prelomnih družbeno-političnih dogodkih v EU ali na njenem obrobju, so se tudi ob turbulentnih libijskih dogodkih med evropskimi politikami pojavile bojzorni pred množičnimi migracijami ali celo »eksodusom«, usmerjenim v EU (Top 10 of 2011; Branchet 2015, 273). Politični krogi navadno tako kot mediji ignorirajo dejstvo, da po svetu ob takšnih in podobnih nemirih ali vojnah levji delež beguncev prevzamejo države v neposredni sosesčini konfliktov, kar dejansko pomeni predvsem tako imenovane države v razvoju (UNHCR 2015). Tako je v Italijo na začetku leta 2011 čez Sredozemsko morje najprej prispelo okrog 30.000 Tunizijcev, ki so izkoristili dokaj kaotične razmere in pomanjkanje nadzora meja ob domačih prelomnih dogodkih. Od

pomladi pa je iz Libije proti italijanskim otokom migriralo slabih 50.000 posameznikov, od tega dobra polovica libijskih državljanov, drugi begunci pa so se zatekli v sosednje afriške države (Branchet 2015, 273; Triandafyllidou in Maroukis 2012, 47–49; Natter 2015; Top 10 of 2011).

Za to prelomno leto sicer obstajajo samo ocene o številu Libijcev in tam živečih tujih državljanov, ki so pobegnili iz Livije. Gibljejo se od okrog 800.000 do približno milijon in pol. Največ se jih je zateklo v Tunizijo in Egipt, od koder je bilo sicer tudi največ tujcev, živečih v Libiji. Dejstvo je, da se je do konca leta 2011 večina Libijcev vrnila v rodno državo. Več kot 100.000 posameznikov se je zatem vrnilo v Niger in Čad, po nekaj 10.000 pa denimo v Alžirijo, Mali, Gano in drugam (Top 10 of 2011; Natter 2015; Branchet 2015). Branchet (2015) poudarja, da je imela pri vračanju teh migrantov glavno vlogo Mednarodna organizacija za migracije (IOM), ki pa naj bi te repatriacije izvajala bolj zaradi odstranjanja potencialnih migrantov proti EU kot pa zaradi humanitarnih vzgibov.

K padcu el Gadafija je nedvomno pripomogla tudi Natova vojaška intervencija v zgodnji fazi upora proti režimu. Že v tistem času so se proti Gadafijevim silam borile tri večje milice. Orožja iz starih Gadafijevih arzenalov je bilo povsod v izobilju, kar je pomembno prispevalo k družbeno-politični nestabilnosti v širši saharsko-sahelski regiji, predvsem na začetek konflikta v Maliju leta 2012. Čeprav je bil v Libiji avgusta 2011

Slika 5: Blizu mesta Gat na jugozahodu Libije se vzpenja gorovje Akakus (foto: Kristof Kranjc).

ustanovljen Nacionalni prehodni svet, je postalo jasno, da je upor potekal v medsebojno razdrobljenih in konkurenčnih si jedrih. Prve parlamentarne volitve so bile sredi leta 2012, a vlada ni mogla uveljaviti nadzora nad celotno državo (Moore 2015). Po tem si je Libija gospodarsko razmeroma hitro opomogla, čeprav je ostala družbeno-politično nestabilna. Položaj se je še poslabšal po drugih parlamentarnih volitvah leta 2014, ko sta se uveljavili konkurenčni si vladi, prva, mednarodno priznana v Tobruku na vzhodu države in druga v Tripolisu. Kaos v državi so izkoristili pripadniki tako imenovane islamske države, ki so začeli širiti svoj vpliv in nameščati čete v osrednjem obalnem delu države, na območju mesta Sirta (Reuter 2016; BBC 11. 3. 2016; Kedze 2015, 28).

V takšnih razmerah ni presenetljivo, da so se preostali tujci v državi znašli v še bolj tveganem položaju, prav tako pa se je v druge dele države moralo zateči veliko Libijcev. Pomanjka-

nje uveljavljene in delujoče centralne oblasti ter njenih organov je pomenilo vnovično priložnost za tihotapsko organizirana migracijska omrežja proti območju EU. Nazadovanje gospodarstva in kakovosti življenja v Libiji po letu 2011 zelo jedrnatost ilustrira kazalec OZN indeks človeškega razvoja. Ta je še leta 2010 Libijo uvrščal na 53. mesto, v Afriki pa na sam vrh med vsemi tamkajšnjimi državami, vendar je v obdobju 2009–2014 Libija v svetovnem merilu nazadovala za kar 27 mest, kar je največ med vsemi državami na svetu (Moore 2015, 52; United Nations Development Programme – Human Development Report 2015). Konec leta 2014 je bilo v državi kar 363.067 razseljenih ljudi, pol leta pozneje pa je njihovo število naraslo že na 434.869 (UNHCR Statistical Yearbook 2014; UNHCR Mid-Year Trends 2015). Libija je znova postala pomembna migracijsko prehodna država, kjer je bila denimo leta 2013 četrtnina vseh nedovoljenih migrantov iz Sirije, četrtnina pa iz Eritreje (Brian

in Laczko 2014, 87). Pot prek Libije in Sredozemskega morja proti Italiji velja za najbolj smrtonosno med vsemi potmi, ki vodijo nedokumentirane migrante proti območju EU. Z libijskih obal dnevno izpluje tudi do dvajset čolnov, ki so tako tehnično kot po svojih nosilnih zmogljivostih neprimerni za prečkanje morja. Na nekatere se vkrca tudi po več 100 ljudi, ki so nečloveško natrpani in pogosto tudi brez pravih informacij o nevarnostih na poti (Mittelstaedt 2015, 38).

Preglednica 1: Število nedokumentiranih migrantov na poti proti Italiji (Brian in Laczko 2014, 87; Arun 2015; International Organisation for Migration 2015).

leto	število prispelih v Italijo	število umrlih na poti po Sredozemskem morju
2013	40.000	600
2014	140.000	3500
2015	154.000	3800

O izredni nevarnosti pomorske poti proti EU, ki se za veliko večino nedokumentiranih migrantov začne na obalah Libije, govori tudi dejstvo, da je tu leta 2015 izgubilo življenje skoraj 77 % od vseh umrlih nedokumentiranih migrantov, ki so se tega leta odpravili proti EU preko Sredozemskega morja, preostali so izgubili življenje na turški poti (International Organisation for Migration 2015, 4, 21). Glede na to, da te številke zajemajo le registrirane žrtve, je njihovo dejansko število lahko tudi dvakrat večje. Še večja neznanka pa ostaja število nesrečnikov, ki so umrli pri prečkanju Sahare (Brian in Laczko 2014).

V Libijo vsako leto še vedno pride nekaj deset tisoč migrantov iz pod-saharskih držav, nekaj pa je tudi iz držav južne Azije in Bližnjega vzhoda. Glavni razlogi za nadaljevanje teh tokov ostajajo vseskozi podobni. Nedokumentirani migranti so na poti do Libije in naprej tudi žrtve nasilja tihotapskih tolpe, plenjenj in rasizma. Nekatere migracije, zlasti tiste iz sosednjih držav, pa so le začasne oziroma sezonske narave (Brian in Laczko 2014, 112, 124; Mittelstaedt 2015, 39–40). Zaenkrat države EU na področju preprečevanja nedovoljenih migracij iz smeri Libije nadaljujejo s podobnimi nesistematičnimi ukrepi kot že v desetletju pred padcem el Gadafija. Dokler se politične razmere v državi ne bodo stabilizirale, bodo tihotapci migrantov vselej vsaj nekaj korakov pred tistimi, ki s strani EU želijo te tokove preprečevati.

Namesto zaključka

Libija prav gotovo beleži ene najbolj dinamičnih procesov na področju mednarodnih migracij v neposredni sosesčini EU. Že od sedemdesetih let 20. stoletja dalje je dober primer, kako lahko na migracije oziroma številčnost, smer in vrsto migracijskih tokov v določeni državi vplivajo ne le različni dejavniki, kot so na primer gospodarske, družbeno-politične in podnebne razmere ter nenazadnje geografska lega, ampak so ti dejavniki pomembni tudi na evropski strani Sredozemskega morja ter v drugih afriških in celo nekaterih azijskih državah.

Gre torej za medsebojno oziroma medcelinsko povezanost in vplivnost

migracijskih tokov ter vplivnostih dejavnikov, kot na primer:

- ko je zapiranje ene poti nedokumentiranih migracij, v našem primeru prek severozahodne Afrike, odprlo pritisk na druge poti, to je prek Libije. To je seveda posledica neodpravljanja temeljnih vzrokov naraščanja nedovoljenih migracij in ne le nadzorno-varnostnega ukrepanja v ciljnih državah migracij.
- Ko se je zaradi vojaške intervencije v Libiji pod okriljem Nata brez širšega razmisleka o občutljivih socialno-političnih odnosih v državi in morebitnih posledicah ter zaradi nerazreševanja širšega spektra nestabilnosti v državi, tamkajšnji konflikt poglobil in povzročil dolgoletno kaotično nestabilnost, ki bi lahko v prihodnje že sama po sebi generirala tudi večje število beguncev, usmerjenih proti EU.

Ob tem v Libiji še naprej ostaja zaskrbljujoče veliko število notranje razseljenih oseb ter naraščajoče število nedokumentiranih migrantov na poti prek Sredozemskega morja, ki zahteva veliko žrtev. Ob nekoliko treznejšem razmisleku bi tudi državam, članicam EU moralo biti v interesu, da se v Libiji čim prej spet vzpostavijo stabilne razmere, ki bodo vsem prisilnim migrantom omogočile vrnitev na svoje domove in postopno gospodarsko okrevanje ter posledične imigracije državljanov drugih afriških držav v Libijo. Afrika severno od ekvatorja je namreč v zadnjih desetletjih izgubila že vrsto regionalnih ekonomsko privlačnih središč za imigrante in Libija je le zadnja v vrsti teh bolečih izgub, ki si jih celina težko privoščiti. V na-

sprotnem primeru se bodo v prihodnjih letih migracijski pritiski v Evropo tudi z afriške, ne le s konfliktne bližnjevzhodne smeri, vse hitreje povečevali. Zaenkrat za Libijo najbrž še ni prepozno, upati je le, da se obdobje odsotnosti državnih funkcij končuje in s tem zapira tudi pot širjenju moči islamskih skrajnežev na libijskih tleh. Zaenkrat pa tudi v letu 2016 migracijski tokovi nrelaciji Libija–EU ostajajo intenzivni in zelo nepredvidljivi.

Viri in literatura

1. Arun, N. 2015: Militants, Migrants and the Med: Europe's Libya Problem. Medmrežje: <http://www.bbc.com/news/world/africa/> (24. 2. 2015).
2. BBC News. 2016: Why is Libya So Lawless? Medmrežje: <http://www.bbc.com/news/world/africa/> (11. 3. 2016).
3. Bicchieri, L., LeVoy M. 2007: Undocumented Migrants Have Rights! An Overview of the International Human Rights Framework. Medmrežje: <http://www.picum.org> (9. 1. 2008).
4. Branchet, J. 2014: Stuck in the Desert: Hampered Mobility among Transit Migrants in Northern Niger. The Challenge of the Threshold: Border Closures and Migration Movements in Africa. Lanham.
5. Branchet, J. 2015: Policing the Desert: The IOM in Libya Beyond War and Peace. *Antipode, A Radical Journal of Geography* 48-2. Hoboken.
6. Brian, T., Laczko, F. (ur.) 2014: Fatal Journeys: Tracking Lives Lost During Migration. Ženeva.
7. Doupona Horvat, M. 2010: Kdo pravi, da hočemo krvav libijski denar? *Mladina* 50. Ljubljana.
8. Glossary on Migration. Second Edition 2011. Medmrežje: <http://www.epim.info/wp-content/uploads/2011/01/iom.pdf> (30. 4. 2016).
9. Haas, H. de 2006: Trans-Saharan Migration to North Africa and the EU: Historical Roots and Current Trends. Medmrežje: <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?id=484> (2. 11. 2006).
10. Hamood, S. 2006: African Transit Migration through Libya to Europe: the Human Cost. Medmrežje: http://www.aucegypt.edu/furs/documents/Africa_Transit_Migration_Through_Libya_-_Jan_2006_000.pdf (2. 11. 2006).
11. International Organisation for Migration 2015: Compilation of available data and information. Medmrežje: <http://doe.ion.int/> (15. 3. 2016).
12. Južnič, S. 1980: Kolonializem in dekolonizacija. Maribor.
13. Kasule, S. 1998: The History Atlas of Africa. New York.
14. Kedze, D. T. 2015: The 2011 Libyan Crisis. *Conflict Trends* 1. Umhlanga.
15. Kohl, I. 2010: Libya, the 'Europe of the Ishumar': Between Losing and Reinventing. Tuareg Society within a Globalised World. *Saharan Life in Transition*. London, New York.
16. Mazrui, A. A. 1999: Seek Ye First the Political Kingdom. *General History of Africa – VII. Africa Since 1935, Unabridged Paperback Edition*. Berkeley, Oxford, Paris.
17. Meredith, M. 2005: The State of Africa. A History of Fifty Years of Independence. Johannesburg, Cape Town.
18. Mittelstaedt, J. 2015: Upanje na ladji Phoenix. *Mladina* 34. Ljubljana.
19. Moore, C. 2015: Four Years after the Fall of Gaddafi: the Role of International Community in Stabilising a Fractured Libya. *Conflict Trends* 1. Umhlanga.
20. Natter, K. 2015: Revolution and Political Transition in Tunisia: A Migration Game Changer? Medmrežje: <http://www.migrationpolicy.org/> (21. 12. 2015).
21. Pirc, J. 2009: Migracije iz afriških držav v Evropsko unijo. Doktorska disertacija. Ljubljana.
22. Pirc, J. 2010: Sodobna glasba Tuaregov: med migracijami, uporom in mirom. Sožitje med kulturami: poti do medkulturnega dialoga. Maribor.
23. Reuter, C. 2016: The Next Disaster: Islamic State Expands as Libya Descends into Chaos. Medmrežje: <http://www.spiegel.de/international/> (24. 3. 2016).
24. St. John, R. B. 2008: Libya: Reforming the Economy, not the Polity. *North Africa. Politics, Region, and the Limits of Transformation*. London, New York.
25. Top 10 of 2011 – Issue # 8: The Arab Spring and Other Crisis in Africa Displace More Than 1 Million People. Medmrežje: <http://www.migrationpolicy.org/> (21. 12. 2015).
26. Triandafyllidou, A., Maroukis T. 2012: Migrant Smuggling. Irregular Migration from Asia and Africa to Europe. Basingstoke.
27. United Nations Development Programme – Human Development Report 2015. Medmrežje: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf (23. 2. 2016).
28. UNHCR 2015: 2015 Likely to Break Records of Forced Migration. Medmrežje: <http://www.unhcr.org/5672c2576.html> (24. 2. 2014).
29. UNHCR Statistical Yearbook 2014. Medmrežje: <http://www.unhcr.org/> (24. 2. 2014).
30. UNHCR Mid-Year Trends 2015. Medmrežje: <http://www.unhcr.org/> (24. 2. 2014).